

# СТАТИИТЕ „ПАРТИЙНА ОРГАНИЗАЦИЯ И ПАРТИЙНА ЛИТЕРАТУРА“ ОТ В. И. ЛЕНИН И „ИЗ КОЙ ПЪТ?“ ОТ Г. ДИМИТРОВ ТИПОЛОГИЯ И ВЛИЯНИЕ

ВАСИЛ КОЛЕВСКИ

През последните две-три десетилетия марксистко-ленинското литературознание направи сериозен опит да преразгледа някои основни научни понятия и категории, да уточни тяхното съдържание или да създаде нови, които отразяват същността на явления и процеси, познати и в миналото, но ненамерили своето точно научно определение. Така се утвърди понятието т и п о л о г и я като израз на най-съществени явления и процеси в литературите на различни страни, процеси сходни, близки, породени от сходни, близки икономически, политически, идеологически, естетически и други условия и причини. При това появата на тези явления и процеси понякога се извършва без каквато и да било връзка и взаимодействие между литературите на различните страни. Това понятие ни дава възможност да разкрием по-задълбочено особено ония закономерности на литературния процес, които възникват с литературната общност световна литература, световен литературен процес, така както разбират това явление Гюте, Маркс и Енгелс<sup>1</sup>. На сериозна критика бе подложено понятието в л и я н и е. Немалко учени предлагаша то да бъде изхвърлено или заменено с други определения, тъй като било компрометирано от буржоазната компаративистика, водело до омаловажаване, до подценяване на „малките“, на „зависимите“ литератури, на литературите, които са се влияли. Вместо него бяха предложени понятията в з а и м о в р ъ з к и и в з а и м о д е й с т в и е<sup>2</sup>.

Разбира се, отрицателните моменти, свързани с понятието в л и я н и е, за което става дума, са съществували, а от друга страна утвърждаването на понятията в з а и м о в р ъ з к и и в з а и м о д е й с т в и е има също своето място в литературната наука, особено в наши дни, когато взаимовръзките и взаимодействието особено между социалистическите литератури е така активно, когато и малки народности и нации издигат писатели, творци от световно значение. Но, както убедително доказва П. Н. Берков, това ни най-малко не бива да води до отхвърляне, до отричане на старото утвърдено понятие в л и я н и е, което изразява съществени моменти от литературния процес. Защото, както сочи видният учен, за какво взаимодействие може да става дума например между библията или древногръцката литература и съвременната литература, а влиянието на литературата на древността върху съвременните творци е безспорно. Това се отнася, разбира се, и за литературите от по-ново време. „Влиянието — пише Берков — не е срам и позор

<sup>1</sup> По-подробно за това виж в статията на П. Н. Берков „Маркс о всемирной истории и проблемы мировой литературы“. — В: „Проблемы исторического развития литературы“. Л., 1981.

<sup>2</sup> Вж. Взаимосвязи и взаимодействие национальных литератур. М., 1961; И. Г. Н е у - п о к о е в а. Проблемы взаимодействия современных литератур. М., 1963.

за писателя и за литературата, а една от естествените форми за развитие на литературната индивидуалност и на литературния процес. То става „срам и позор“ само тогава, когато писателят и литературата не използват „влиянието“ като средство за разкриване и развитие на своята собствена оригиналност, а остават в пределите на подражанието, на несамостоятелността, когато не желаят да преодолеят чуждото въздействие.“<sup>3</sup> Още В. Белински навремето, а след него и Г. Брандес отбелязват, че колкото по-развита е една литература, толкова по-открита е тя за благотворното влияние, въздействие на други литератури, търпи това влияние.

Когато става дума за типология и влияние в литературата, обикновено се има предвид художественото творчество—поезия, проза, драматургия. А тия явления са характерни, дори се проявяват с още по-голяма сила и в литературната теория и критика, в естетиката. Нагледен и убедителен пример в това отношение са появата и утвърждаването на възгледа за класовия и партийния характер на литературата и изкуството в различните страни на петте континента от нашата планета.

Ние, българите, можем да сме горди, че в лицето на Димитър Благоев и неговите сподвижници естетическата мисъл у нас още в края на миналия век дава своя значителен принос в това отношение.

Един анализ, една съпоставка на статиите „Партийна организация и партийна литература“ от В. И. Ленин и „Из кой път?“ от Г. Димитров дават възможност за показване и доказване на много съществени черти от явленията, за които става дума по-горе.

Известно е, че още Маркс и Енгелс доказват класовия и до известна степен партиен характер на литературата и изкуството<sup>4</sup>. В края на миналия — началото на нашия век центърът на международното работническо революционно движение се измества от Европа на изток, в Русия. Това е главната обективна причина за по-нататъшното развитие на марксизма във всички негови области, в това число и в областта на естетиката именно в тая страна. Втората причина, свързана пряко с първата, е изключителният талант, геният на В. И. Ленин, който оглавява третия, пролетарския етап от развитието на революционното движение в Русия.

В края на 1905 г., в периода на първата руска революция, В. И. Ленин пише своята забележителна статия „Партийна организация и партийна литература“, която лежи в основата на съвременната научна марксистко-ленинска мисъл. Коё извиква на живот тази статия?

Руско-японската война, поражението на царската армия създават изключително положение в Русия, създават революционна ситуация. В страната по думите на Ленин силите са в такова състояние, че нито царизмът може да спре революцията, нито революционните сили могат да смъкнат царизма. Свободата на печата, която царското правителство е било принудено да признае, колкото и привидна да е била, все пак развързва ръцете на буржоазните и либералните кръгове, които се стремят всячески да организират общественото мнение в своя полза и насочват ударите си не толкова срещу самодържавието, колкото против болшевишката партия. При тези условия главна задача на партията на болшевиките е да използва всички изгоди, създадени от революционната ситуация, за пропагандиране идеите на марксизма-ленинизма, за обединяване и организиране силите на трудещите се и насочването им към главната цел на движението — победата на социалистическата революция. Като има предвид буржоазнодемократичния характер на революцията от 1905 г., Ленин полага големи усилия всички прогресивни и демократични сили да участвуват в нея. Но главната, движещата сила да бъде пролетариатът, който, ръководен от болшевишката партия, да продължи борбата за социалистическо преустройство на обществото. Това налага ясно определяне на позициите в цялостния обществен, идеологически, политически, духовен живот, в това число и в литерату-

<sup>3</sup> П. Н. Берков. Проблемы исторического развития литературы. Л., 1981, с. 67.

<sup>4</sup> Вж. Г. Фридрихендер. К. Маркс и Ф. Энгельс и вопросы литературы. М., 1968.

рата. Това е необходимостта, която предизвиква появата на статията „Партийна организация и партийна литература“.

Ленин поставя като първостепенна задача на литературния фронт организирането на всички литератори-социалдемократи. Необходимо е всички те да навлязат в партийните организации и целенасочено и дружно да работят за създаването на новата литература, в която ясно и определено да бъде изявена позицията на писателя, да бъде изявена комунистическата партийност: „Литературната работа — пише Ленин — трябва да стане част от общопролетарското дело, „колелце и винтче“ на един единен, огромен социалдемократически механизъм, привеждан в движение от целия съзнателен авангард на цялата работническа класа. Литературната работа трябва да стане съставна част на организираната планомерна, обединена социалдемократическа партийна работа.“<sup>5</sup>

Ленин подчертава, че в епохата на империализма, когато класовата борба придобива извънредно язка форма във всички сфери и поляризацията на прогресивните и реакционните сили е повече от очевидна, дълг на всеки писател е да определи своето място в обществото, в класовата борба, да има ясна представа за това, кому служи със своето творчество.

Новите принципи, които издига Ленин — за комунистическата партийност на литературата и изкуството, за партийното ръководство на тоя фронт, — срещат и тогава, и сега яростната съпротива на реакционните кръгове в литературата и политиката, идеологията. Но немалко са били и творците, които не разбират същността на тия принципи, дори се боят от тях, смятат, че могат да бъдат полезни на обществото и извън политическите партии. Такава е била позицията по онова време на такъв виден представител на прогресивната руска литература и култура като В. Брюсов. В едно писмо до М. Горки, който вече е станал изразител на новата комунистическа партийност в художественото творчество, В. Короленко заявява през 1910 г.: „Лично аз не съм се присъединил нито към една партия и смятам това положение най-удобно за писателя. Перото има къде да поработи и извън партийните рамки.“<sup>6</sup>

На тези и подобни реални настроения и разбирания Ленин отговаря с думите: „Това е вярно, разбира се. Но какво да се каже за такъв писател, който в епохата на отчаяна партийна борба в Русия се заема да хвали безпартийността.“<sup>7</sup> Така че въпросът за партийността в литературата, за организирането на писателите социалдемократи, за партийното ръководство на литературния фронт е бил поставен, както вече се изтъкна, от самия живот, от класовата борба. „В общество, основано върху деленето на класи, борбата между враждебните класи неизбежно се превръща — на известна степен от своето развитие — в политическа борба. Най-цялостен, пълен и оформен израз на класовата политическа борба е борбата между партиите. Безпартийността е равнодушие към борбата между партиите. Но това равнодушие не е равностойно на неутралитет, на въздържане от борбата, понеже в класовата борба не може да има неутралитет. . . . Равнодушното е мълчаливо поддържане на оная, който е силен, на оная, който господства. Който в Русия е бил равнодушен към самодържавието преди неговото падане през Октомврийската революция, той мълчаливо е поддържал самодържавието. Който в съвременна Европа е равнодушен към господството на буржоазията, той мълчаливо поддържа буржоазията“ — пише Ленин в статията „Социалистическата партия и безпартийната революционност“ през 1905 г., по същото време, когато се появява и статията „Партийна организация и партийна литература“ — още един аргумент, че тези проблеми се поставят за разрешаване от самия живот, от класовата борба. „Безпартийността в буржоазното общество — продължава Ленин — е само лицемерен, прикрит, пасивен израз на

<sup>5</sup> В. И. Ленин. Съчинения. Т. 10, 32—33.

<sup>6</sup> Г. Миронов. Короленко. М., 1962, с. 309.

<sup>7</sup> В. И. Ленин. Съчинения. Т. 9, с. 323.

принадлежността към партията на силните, към партията на господстващите, към партията на експлоататорите.

Безпартийността е буржоазна идея. Партийността е социалистическа идея.<sup>8</sup>

По същото време, когато Ленин пише своята статия „Партийна организация и партийна литература“, и в същото издание, където тя се публикува — вестник „Новая жизнь“, орган на болшевиките, М. Горкий публикува своите „Бележки за еснафството“, високо оценени от Ленин, където заявява: „Животът, както е известно, е борба на господарите за власт и на робите за освобождение от гнета на властта. Темпът на тази борба става все по-бърз с нарастването сред народните маси на чувството за лично достойнство и съзнанието за класовото единство на интересите.“<sup>9</sup> Самият Горки вече се е изявил като нов тип писател, свързал органично своето творчество с борбата на работническата класа, станал Буревестник на революцията. И с художественото си творчество, и с теоретичните си и публицистичните трудове той на дело показва какъв трябва да бъде творецът, носител на ленинските принципи, принципите на социалистическия реализъм, както самият той ще ги формулира на Първия конгрес на съветските писатели. „Литераторът е очите, ушите и гласът на класата — ще заяви Горки. — Той може да не съзнава това, да го отрича, но той е винаги, неизбежно орган на класата, нейно чувствилище.“<sup>10</sup>

Това разбиране за класовия и партийния характер на литературата и изкуството все повече и повече се налага, става съзнателна позиция на едни от най-видните световни писатели. „Иска това или не — пише Ромен Ролан, — литературата се подчинява на интересите и страстите на обществената борба. Тя не е свободна и не може да бъде свободна от влиянието на една или друга класа.“<sup>11</sup>

Тази закономерност на обществения, на литературния живот не е признавана и никога няма да бъде призната от реакционните буржоазни теоретици и творци. Колкото повече впрягат колесницата на литературата и изкуството да тегли бремето на техните класови интереси, толкова повече буржоазията ще издига лозунга за безпартийността. Това е основна теоретическа, методологическа позиция на буржоазната естетика. „Партийността не трябва и няма да има място в нашата енциклопедия“ — прокламираят редакторите и издателите на най-солидни енциклопедии, справочници, научни трудове и в същото време последователно и неотклонно провеждат на страниците на същите тия издания своята класова гледна точка, като не се спират пред нищо да клеветят съветската, социалистическата, пролетарската литература и изкуство<sup>12</sup>.

Но трябва да е ясно също така, че утвърждаването на ленинските принципи за комунистическата партийност, за партийното ръководство на литературата и изкуството предполага, изисква наличието на партия от нов тип — марксистко-ленинска партия, и партийни и държавни ръководители от типа на Ленин. В противен случай партийността ще се изроди в партизанщина, партийното ръководство в администриране, неща, които могат да доведат до пагубни поражения. . . Достатъчно е да напомним за пораженията на литературния фронт през годините на култа към личността или драстичните факти и явления от така наречената „културна революция“ в Китай.

Българската комунистическа партия още от своето основаване през 1891 г. и досега е отстоявала принципите за класов и партиен характер на литературата и изкуството. „Щом има разделение на класи — заявява категорично Д. Благоев, — то естествено е, че всяка от тях ще си има своите идеолози и певци. Буржоазната класа си има свои, а работническата свои.“<sup>13</sup> Основоположникът на БКП, на марк-

<sup>8</sup> Пак там, т. 10, с. 69 и 70.

<sup>9</sup> М. Горкий. Собр. соч. в 30-ти тома. Т. 23, с. 342.

<sup>10</sup> Пак там, т. 25, с. 103.

<sup>11</sup> Р. Ролан. Собр. соч. Т. 14, с. 564.

<sup>12</sup> Вж. статията на Г. Якушев в „В кривом зеркале. Советская культура на страницах энциклопедий Запада“. — „Правда“, № 31 (25018) от 31. 1. 1987.

<sup>13</sup> Д. Благоев. Съчинения. Т. 5, с. 124.

сическата естетическа мисъл у нас си дава ясно сметка, че в оня период — края на XIX, началото на XX век, най-значителните художествени произведения се създават от творци демократи, от представители на реализма, на критическия реализъм.

Главната задача, която Благоев си поставя в оня ранен период в областта на естетиката, на литературата и изкуството — това е утвърждаването на новия, социалистическия обществен и естетически идеал. „Социализмът днес поглъща всяко идеалистическо стремление да се служи на народа — пише той през 1895 г. — Днес идеята за народа и за неговото благо не може да бъде друга освен социалистическа.“<sup>14</sup>

Благоев твърдо вярва, че с развитието на революционното движение, с утвърждаването на социалистическите идеи сред трудещите се все повече и повече ще се развият и процъфтяват и литературата, и изкуството, проникнати от тези идеи, че на тях принадлежи бъдещето. „И тази лирика именно е оня лост — заявява той през 1898 г., — който създава моралната сила на работните маси и нейните борци, създава „силната любов и благородна остра“, които раждат фанатизма на социалистическите борци. Тази лирика и изобщо тази художествена литература у нас се и заражда; на нея принадлежи бъдещето.“<sup>15</sup> Като пример на тази нова литература Благоев сочи песните на Г. Кирков: „Най-хубавите пролетарски песни и, като „Напред, работници другари“ и „Песен на труда“.<sup>16</sup>

Така основоположникът на нашата партия обосновава класовия и партиен характер на литературата и изкуството, историческата закономерност и необходимост от появата на пролетарско социалистическо-реалистично художествено творчество, изтъква изключителната роля на това творчество за революционното и естетическото възпитание на народа!

Съществува афоризъмът, че във войните едни народи побеждават враговете си, други — невежеството си. В случая определението „невежество“ едва ли е най-сполучливото. Но факт е, че войните (особено в по-ново време) със своята небивала жестокост, с нищетата и мизерията, в която изпадат народните маси, и с натрупването на несметни богатства от експлоататорите, с общуването, колективния живот на огромни маси от народа — най-работоспособната, най-активната част от населението, на фронта, всичко това довежда до бързото политическо пробуждане и осъзнаване на народните маси. Показателна в това отношение е историята на Българската комунистическа партия. На своя Двадесет и първи конгрес през август 1915 г. тя има 3031 редовни членове. На следващия — Двадесет и втори конгрес, след войната, когато се преименува от БРСДП в БКП (т. с.), нейните членове броят 21 577. На следващия конгрес през май 1920 г. те са 35 478! Още по-голям е броят на трудещите се в нашата страна, които симпатизират на партията, в една или друга степен възприемат идеите на социализма. На организираните от партията събрания и демонстрации във връзка с Първи май през 1919 г. взимат участие 150 000 души. И това масовизиране на социалистическото движение не е резултат от четенето само на социалистически книжки. Българският народ заплаща скъпо своето политическо осъзнаване. И друг път съм посочвал символичия факт: през трите войни от 1912 до 1918 г. за интересите на българската и световната буржоазия загиват над 150 000 българи! Това не е случайно съвпадение. Зад всеки паднал боец се изправя по един съзнателен борец!

Обезверени, изтощени, предадени, войниците напускат фронта на Добро поле и по примера на своите руски братя обръщат оръжието си срещу истинските народни врагове вътре в страната. Основава се Радомирската република. По липса на опит и истинска болшевишка закалка в авангардните сили на трудещите се врагът разгромява, избива въстаниците при Владая. Но той разстрелва не само тях, той разстрелва и вярата в съществуващия престъпен експлоататорски строй. . . Трудовият

<sup>14</sup> Пак там, т. 3, с. 297.

<sup>15</sup> Пак там, т. 5, с. 125.

<sup>16</sup> Пак там, т. 18, с. 477 (разредка моя — В. К.).

народ повече не може да бъде лъган, потискан, експлоатиран. В страната зре революционна ситуация. Всяка от политическите партии, от политическите сили се стреми да привлече на своя страна болшинството от народа. Буржоазията ясно съзнава, че повече не може да държи в подчинение трудещите се с предишните средства, и през юни 1923 г. прибягва към последното средство — открит фашистки терор.

Всички тези събития намират своето пряко отражение сред творческата интелигенция, в областта на литературата и изкуството, на културата. Ето какво пише свидетелят и участникът в тия събития Иван Мешекков: „В окопите ние за пръв път изпитахме чувството за виновност пред работническата трудова класа, която единичка там подхрани у нас социалния инстинкт, за взаимно опознаване и избавление от войните — вярата в човечеството и бъдещето му, убити (тоя инстинкт и тая вяра) през империалистическата касапница. За пръв път познахме необходимост да изкупим с дела „бягството“, равнодушието, дори враждебността си отпреди към работническото освободително движение. В окопите нашата задушевна надежда бе денят, когато ще се мобилизираме и влезем в редовете на борещия се за „свобода, братство, равенство“ български и всесветски пролетариат. Това бе радостното ни предчувствие, вдъхновението ни, възможността ни — „в редовете на борбата“ да изкупим миналите си заблуди спрямо социализма, в бягството от идеалите и борбите на работническата класа. Пролетариатът в Русия, Германия, България и пр., цялото страдащо от капитализма и войните човечество мощно ни зовяха на борба със „стария свят“. . . Ние чувствавахме със всичката си предишна, юношеска чистота и идеализъм, закърмен от делата и поезията на революционерите Левски, Ботев, включително Пенчо Славейковата естетико-борческа поезия, че трябва да се намесим най-активно в политическите борби на страната на работническото, преден отряд на трудовия народ.“<sup>17</sup>

Това „ляво поколение“ навлиза в общественния и политическия живот, дава тон на литературния, на културния живот на България. Това довежда до рязка поляризация на силите. Създава се списание „Златорог“, което в своята идейно-естетическа платформа и практика през целия период между двете световни войни става крепост на буржоазната идеология и естетика, воюва непримиримо срещу комунистическата идеология, срещу марксистко-ленинската естетика. С още по-голяма непримиримост и войственост позициите на реакционната буржоазия на литературния, на културния фронт се отстояват от страниците на вестниците „Зора“, „Слово“ и др.

На другия полюс са изданията на БКП — „Работнически вестник“, особено с неговата литературна притурка, сп. „Ново време“, вестник „Артист“, създаден специално за творческата интелигенция, сп. „Червен смях“ и десетките други партийни и антифашистки издания по-късно.

Начело на партията са такива изпитани, предани на делото на социализма водачи като Димитър Благоев и Георги Кирков. Редом с тях застават ръководители като Георги Димитров и Васил Коларов, ръководители от нов тип, черпещи поука и опит от победата на руския пролетариат в Октомврийската революция. Партията като цяло без съгресения и разкол влиза в редовете на Третия комунистически интернационал и дава едни от най-видните негови ръководители! Започва се нейната активна болшевизация.

Налице са, както вече се изтъкна, и творци, за които идеите на социализма са изстрадани, станали лично, съкровено верую. Появяват се ярки художествени произведения, пропити от тия идеи, които заемат централно място, стават ръководно начало в литературния процес. Най-ярък, неоспорим факт в това отношение е творчеството на Христо Смирненски. Той превърна фактически новата идейност, комунистическата партийност в естетическа, в художествена категория, основен принцип на социалистическо-реалистичното изкуство, негов патос. С какъв възторг

<sup>17</sup> И. Мешекков. Из един живот. Мемоари, дневници, писма. С., 1968, 224—225.

марксистическата критика посреща стихосбирката „Да бъде ден!“, която за кратък период претърпява три издания! „На улицата на пролетарската поезия настъпва празничен ден — писа Георги Бакалов. — Млад, свеж, сочен талант, в шеметната пъстрота на своите оригинални краски и образи, които извират и се пръскат като огнен каскад, внесе тази радост със стихотворната си сбирка „Да бъде ден!“.<sup>18</sup> И Бакалов категорично заявява, че поезията на Смирненски „носи откровено класов характер, толкова, че може направо да се нарече поезия на партията на пролетариата“<sup>19</sup>. Давам тези думи в разредка, за да се види, че създаденото вече ново изкуство само изисква утвърждаването в естетиката, в литературната теория и критика на понятията „класовост“, „партийност“. Завоеванията на Смирненски дават възможност на критика да определи същността на новото социалистическо-реалистично изкуство въобще: „Идейната поезия на пролетариата не значи прилагане в стихове на партийна програма и лозунги. Тя значи образно възсъздаване на цял един нов свят на чувства и идеи, които въдушавяват пролетариата в неговата епична борба. През светлината на новия мироглед и светуосещане тая поезия ще обгърне всичко, което интересува човека. Нейните теми са безгранични, те побират и темите на всичката досегашна поезия, и новите теми, които светкавично развиващия се живот непрекъснато създава. Друг е само подстъпът към тия теми, друго е осветлението — и дори вечните теми на поезията: любовта и природата, ще бъдат другояче подхванати.“<sup>20</sup>

И така в обществено-политическия и литературен, културен живот в годините след Първата световна война са налице факти и явления сходни, родствени, типологични и с атмосферата в Русия, когато В. И. Ленин пише своята статия „Партийна организация и партийна литература“: политическо осъзнаване и олевяване на народните маси, наличие на болшевиизираща се комунистическа партия с израстващи ръководители от нов, марксистко-ленински тип, творческа интелигенция, която прегръща идеите на социализма като свое верую, превръща тези идеи в патос на своите произведения, борчески традиции на революционно-демократично и пролетарско изкуство, и не на последно място — възприемане и от творци, и от читатели на борбата за тържеството на комунистическия идеал като най-възвишено, най-прекрасно, най-величаво явление в живота на човека, на човечеството. Ето какво пише по това време младият поет и борец Желязко Терпешев в рецензията си за стихосбирката на Смирненски:

„Борбата на пролетариата е борба за свобода, за наука, за висша култура — и затова самата тя е прекрасна, самата тя е поезия. Поезията на пролетариата е поезия на борбата, поезия на победата и на новия ден — и затова самата тя е мощен призив за борба, самата тя е велика борба за тържеството на пролетариата. Нашата борба е поезия — и нашата поезия е борба. Борбата е най-естественото (прекрасното) за нас — поезията е най-силният зов, най-мощният импулс и оръжие за борба. Ние сме цялостни, нераздвоени, борчески натури; ний сме приемници на великите борчески и поетически завети на Ботев и Левски — и ний такива ще живеем — ще се борим — и ще умрем.“

И ще победим чрез смъртта!<sup>21</sup>

Да припомним ли тук думите на В. И. Ленин, казани в периода на първата руска революция, на нейната подготовка: „Революциите са празник на потиснатите и експлоатираните.“<sup>22</sup>

Но освен тези общи, сходни, типологични моменти, които са предпоставка за появата на статиите на Ленин и Димитров, съществува и друг съществен фактор —

<sup>18</sup> Г. Бакалов. Избрани произведения в четири тома. Т. 2. С., 1963, с. 10.

<sup>19</sup> Пак там (разредка моя — В. К.).

<sup>20</sup> Пак там, с. 11.

<sup>21</sup> Христо Смирненски в литературната критика. С., 1964, с. 58.

<sup>22</sup> В. И. Ленин. Съчинения. Т. 9, с. 105.

влиянието, благотворното влияние на Октомврийската социалистическа революция за развитието на нашата партия по пътя на болшевиизма, влиянието на идеите и делото на В. И. Ленин в тоя сложен, труден, но възходящ процес и най-последно непосредственото влияние на статията на Ленин „Партийна организация и партийна литература“, за да се появи статията на Димитров.

Победата на Октомврийската социалистическа революция е истинско тържество на марксизма-ленинизма. Тази победа доказва, че вековната мечта на човечеството — създаването на безкласово общество, основано на дружеския труд — не е утопия, а осъществимо дело. Тази победа показва и пътищата, и силите за реализирането на това дело. Залповега на „Аврора“ възвестяват тържеството на ленинските идеи. За истинските революционери, за трудещите се, за всички честни и прогресивни хора по света тези идеи, личността на Ленин стават синоним на революцията. Това определя и изключителния интерес към идеите, към делото на Ленин, особено в страни като България, където почвата е подготвена да приеме тези идеи. Само през 1919 г. в партийното издателство „Освобождение“ излизат в превод на български: „Държавата и революцията“, „Империализъм като висша фаза на капитализма“, „Комунизмът и светската власт“, „Към работниците в Европа и Америка“, „Отговор на пет въпроса, зададени от един американски буржоа“. През следващите 1920—1921 г. се издават: „Левичарството — детска болест на комунизма“, „Най-близките задачи на светската власт“, „Военният въпрос в пролетарската революция“, „Положението в Съветска Русия и тактиката на Руската комунистическа партия“, „Задачите на младежките съюзи“ и др. Общо от 1918 до 1923 г. в българския периодичен печат са публикувани около 120 статии, речи, доклади, откъси от книги на Ленин, а също и 16 отделни издания на негови книги в общ тираж 150 000 екземпляра! Отново срещаме тази цифра — 150 000! На всеки комунист, на всеки съмишленик на БКП — по една книга от Ленин! Идеите на Ленин падат като искри върху наелектризираното народно съзнание. Те са един от главните фактори за болшевиизацията на БКП, за насочване на революционното движение в България по оня верен път, който доведе до победата на 9 септември 1944 г., до изграждането на социалистическото общество в България.

Най-голям принос за усвояването на тези идеи, за превръщането им в ръководство за действие за българските комунисти, за целия български народ има Георги Димитров. В предговора към брошурата „Ленин към работниците от Европа и Америка“ той пише още през 1919 г.: „Името на най-авторитетния вожд на Руската социалистическа република Ленин доби всемирна известност. То днес се произнася от крепителите на стария, раздрусан буржоазен строй във всички страни със страх и трепет, а от пролетариата и цялото поробено човечество — с адмирация и дори религиозно благоговение. Наред с Маркс и Енгелс, великите основатели на научния социализъм и автори на Комунистическия манифест, Ленин се обезсмърти в историята на освободителното работническо движение чрез гигантското дело на Руската социалистическа революция, чрез практическото прилагане принципите на Комунистическия манифест, чрез създаването на пролетарската светска държава. Неговото име се превърна в символ на международната работническа революция, която, възтържествувала в Русия, заля Унгария, раздруса Германия и се разширява непрестанно, за да обгърне със своите вълни целия капиталистически свят.

Поради това именно всичко, написано и казано непосредствено от Ленин, днес добива огромно значение за борещия се пролетариат във всички страни.<sup>23</sup>

В тези думи на Димитров се разкрива типологическата същност на изключителния интерес към идеите на Ленин в целия свят, към неговата личност, към неговото дело. Той е развил съобразно новите исторически условия и приложил на практика учението на Маркс и Енгелс, идеите на научния социализъм и с това сочи най-верния път на борците от целия свят към постигане на заветната цел. Но освен тази обща, типологическа страна на интереса към теорията и практиката на

<sup>23</sup> Г. Димитров. Съчинения. Т. 5, с. 228.

болшевиките, оглавявани от Ленин, в България поради исторически, езикови, литературни и много други причини и предпоставки интересът към всичко, което става в Русия, към всичко ново и прогресивно в тази страна е триж по-голям. Както ще отбележи Г. Бакалов още през 1924 г., „никоя литература не е упражнявала тъй благотворно и тъй дълбоко влияние върху българите, още отпреди освобождението, още от периода на Възраждането, както руската литература. От свещения завет на Белински насам: „Учитесь, учитесь, добрые болгары“, нашата интелигенция не е престанала да черпи познания и вдъхновение от руските корифеи на мисълта и словото. . . Идейните течения у нас, и не само в книжнината, но и в обществения живот, винаги са се намирали под непосредственото и дълбоко влияние на руската литература. От Венелина до Ленина, от Карамзина до Горки поколения след поколения у нас живеят с техните идеи и чувства.“<sup>24</sup>

Но освен тази обща, типологична страна на проблема съществува и друга, която е не по-малко важна предпоставка за непосредственото влияние на Ленин върху Г. Димитров. Димитров лично е познавал Ленин, контактувал е с него. Първата среща между вожда на руския и световния пролетариат и пламения деец на българското работническо движение датира от 1921 г. По време на срещата, която се е състояла в първите дни на март, Георги Димитров подарява на Ленин френско-български и българо-френски речник с историческо посвещение: „На нашия любим учител и незаемим вожд на световната пролетарска революция — др. Ленин. От Централния комитет на Българската комунистическа партия.“

За ЦК: Георги Димитров, Москва, 5 март 1921 г.“

През 1940 г. въз основа на бележките, които си е направил след срещата, Димитров пише своя спомен „Моята първа среща с Ленин“. Този спомен е един изключителен документ, в който се разкрива както отношението на Ленин към България, така и отношението на Димитров, а чрез него на трудовия български народ към вожда на световния пролетариат: „Като му предадох горещите поздравии от нашата партия и от трудещите се в нашата страна — пише Димитров, — Ленин със своята типично добродушна усмивка ми стисна ръката и каза: „Знам, вашият народ е добър, храбър народ.“<sup>25</sup>

По-нататък Димитров разказва за големия интерес на Ленин към положението в България, за съотношението на класовите сили, за партията и Земеделския съюз, за белоимигрантите, които по това време са у нас, и пр.

От произведенията на В. И. Ленин, посветени на литературата и изкуството, най-голям интерес у нас се проявява още от самото начало към ония, които освен значимостта на конкретните оценки, за които става дума, съдържат и общотеоретически и методологически положения. Първ на тази особеност от усвояването на естетическите възгледи на Ленин у нас обърна внимание акад. Георги Цанев. Той откри, че за първи път откъси от статията на Ленин „Л. Н. Толстой“ са обнародвани в органа на широките социалисти у нас сп. „Съвременна мисъл“ (год. II, кн. 1, 28 февруари 1911 г.). Но тази публикация остава без отзвук. Общественият и литературният живот у нас са такива, че идеите, възгледите на Ленин не намират оня жив отклик и онова въздействие, което ще получат след победата на Октомври. Един факт, който сам по себе си говори, че типологичните явления в различните страни не са свързани хронологически, а се проявяват в различно време в зависимост от развитието на отделните страни.

Но, както отбелязва акад. Цанев, „показателно е, че и след Октомврийската революция първите литературни статии на Ленин, които се превеждат, цитират и стават обект на разглеждане, са статии му за Толстой и „Партийна организация и партийна литература“.

Това се дължи, струва ми се, на две причини. Първо — на големата популярност на Толстой и любов към него у нас и, второ, на това, че все пак е доловено съ-

<sup>24</sup> Нов път, г. 1, 1924, кн. 18—19, с. 570.

<sup>25</sup> Работническо дело, бр. 307, 3 ноември 1966.

ществено в тия статии: те съдържат основни методологически принципи за оценка на писателя и особено на литературното наследство, а освен това статията „Партийна организация и партийна литература“ посочва и най-важния белег на комунистическата литература — партийността<sup>26</sup>.

За пръв път статията на Ленин „Партийна организация и партийна литература“ се публикува в България в теоретичния орган на партията „Ново време“, г. XXII, кн. X от 1 февруари 1923 г., под заглавие „Партийната литература. — Из съчиненията на др. Ленин“. Началото на статията, в което се разкриват конкретните условия в Русия, когато е писана тя, е пропуснато и преводът започва направо с най-същественото: „Литературата трябва да стане партийна!“

Един от най-видните профсъюзни и партийни дейци у нас, Георги Димитров, не може да не е прочел тази статия, още повече като имаме предвид неговата изключителна любознателност и жажда за знания и неговия специален интерес към всичко, написано от Ленин. По това време именно от ленински позиции той разработва проблемите за единните и народните фронтове, които ще станат по-късно стратегия на българското и на световното работническо и комунистическо движение!<sup>27</sup> Само след четири месеца в органа на партията за творческата интелигенция в „Артист“ се появява статията на Г. Димитров „Из кой път?“.

Статии на Ленин и Димитров са много близки по своя патос, по позиции, по разбиране същността на литературата и изкуството и тяхното място и роля в обществения живот. Самият начин на построяване на статията на Димитров, целите и задачите, които преследва, са много близки до структурата, целите и задачите на статията на Ленин — да се докаже класовият и партиен характер на литературата и изкуството, да се изтъкне закономерността от организиране, от обединяване на всички пролетарски и прогресивни творци, необходимостта от създаване на литература и изкуство, свързани от крило с борбата на народа, литература и изкуство — глашатая на комунистическите идеи, на комунистическата правда за живота. „В общество — пише Ленин, — основано върху властта на парите, в общество, в което трудещите се маси мизерствуват, а шепа богаташи паразитствуват, не може да има реална и действителна „свобода“.“<sup>28</sup>

Зависимостта на твореца в капиталистическото общество намира своето аргументирано изложение и в статията на Димитров „Капитализмът, след като завладя напълно материалното производство, сложи тежката си ръка и върху театъра, музиката, художественото творчество и цялото изкуство. Капиталистическият принцип — да се добре, доколкото е възможно, до повече печалба — стана господстващ и в тъй нареченото производство на духовни ценности и блага.

Тружениците в областта на изкуството — продължава Димитров — бидоха превърнати в експлоатирани пролетарии, в обект на капиталистическата експлоатация, в създатели на печалби на капитала и от благодатните висини на Парнас се озоваха в мизерията и калта на суровата съвременна действителност.“<sup>29</sup>

Колко близки са тези думи на Димитров до казаното от Ленин за свободата или по-скоро за липсата на свобода за твореца в капиталистическото общество: „В общество, основано върху властта на парите, в общество, в което трудещите се мизерствуват, а шепа богати паразитствуват, не може да има реална и действителна „свобода“. Независими ли сте вие от вашия буржоазен издател, господин писателю, от вашата буржоазна публика, която изисква от вас порнография в рамки и картони, проституция под формата на „допълнение“ към „светото“ сценично изкуство? Та тази абсолютна свобода е буржоазна или анархическа фраза (защото като ми-

<sup>26</sup> Г. Ц а н е в. Първи прониквания на Лениновите естетически принципи у нас. — Сб. Ленинската концепция за литературата и изкуството. С., 1971, с. 91.

<sup>27</sup> По-подробно по този проблем се спирам в студията си „Георги Димитров за единния и народния фронт и художествената литература“. — В: В. Колевски. Избрано, т. 2. С., 1985.

<sup>28</sup> В. И. Л е н и н. Съчинения, т. 10, с. 35.

<sup>29</sup> Г. Д и м и т р о в. За литературата, изкуството, културата. С., 1970, с. 57.

роглед анархизмът е обърната наопъки буржоазност). Да живееш в общество и да бъдеш независим от обществото е невъзможно.<sup>30</sup>

И Ленин заявява: „Ние искаме да създадем и ще създадем свободен печат не само в полицейски смисъл, но също и в смисъл на свобода от капитала, на свобода от карьеризма; — нещо повече: също и в смисъл на свобода от буржоазно-анархическия индивидуализъм.“<sup>31</sup>

И друг път съм подчертавал, че когато цитираме тия думи на Ленин, ние наблюдаваме преди всичко на първия момент — за свободен печат „в полицейски смисъл“, нещо, което е било особено актуално в момента, когато се е писала статията, и в периода на капитализма и фашизма у нас. Но с не по-малка сила ленинските положения важат и за „свобода от капитала“ във всяко буржоазно общество, а третият момент — свобода от карьеризма и от буржоазно-анархическия индивидуализъм — с пълна сила важи и за нас в социалистическото общество, особено в преходния период, в който живеем.<sup>32</sup>

Но създаването на новата партийна литература, утвърждаването на комунистическата партийност като основен естетически принцип, утвърждаването на партийното ръководство като метод в партийния и обществен живот и в тази деликатна област изискват изключително внимание и грижи, изискват кадри, както вече подчертах, които да са на висотата на тези задачи! „Не, за схематизъм в тази област най-малко може да става дума“ — предупреждава Ленин. „Безспорно е — пише той, — че литературната работа най-малко се поддава на механично уравниване, на нивелиране, на господство на мнозинството над малцинството. Безспорно е, че в тази област трябва безусловно да се осигури по-голям простор на личната инициатива, на индивидуалните склонности, простор на мисълта и въображението, на формата и съдържанието.“<sup>33</sup>

И по-нататък: „Ние няма да кажем, разбира се, че това преустройство на литературната работа, омърсена от азиатската цензура и от европейската буржоазия, би могло да се извърши изведнъж. Далеч сме от мисълта да проповядваме някаква еднообразна система или решаване на задачата с няколко постановления. Не, за схематизъм в тази област най-малко може да става дума.“<sup>34</sup>

На тази особеност на творческия труд, на творца обръща внимание и Г. Димитров: „Когато пък се вземе под внимание фактът, че тия, които работят в областта на изкуството, поради естеството на своя труд извършват не една механическа работа, а са принудени да влагат чувствата, сърцето и душата си, да изливат своя вътрешен мир, лесно ще се разбере, че те извън материалните лишения изпитват още и такива морални терзания, каквито в своята работа не познава физическият или обикновеният умствен работник.“<sup>35</sup>

С цялата своя дейност като партийни и държавни ръководители по-късно и Ленин, и Димитров показват своеобразието на партийното ръководство на литературния фронт, спецификата на творческия труд, изключителното внимание и грижи, които трябва да се полагат за творците. В своята реч на вечерята по случай юбилея на заслужилата артистка Адриана Будевска Димитров подчертава: „... Ние подпомагаме хората на изкуството, насърчаваме техните дарования за построяването на социализма в нашата страна. И това ние все повече и повече ще правим, защото имаме дълбокото съзнание, ние, които сме излезли от народа, от низините — трябва открито да го кажем, — най-добре можем да преценим какво голямо и неопценимо благо е изкуството за народа.“<sup>36</sup> Тази реч би трябвало да ни прикове вниманието

<sup>30</sup> В. И. Ленин. Съчинения, т. 10, с. 35.

<sup>31</sup> Пак там, с. 34.

<sup>32</sup> В. Колевски. Ленин и художествената литература. С., 1970, 115—123.

<sup>33</sup> В. И. Ленин. Съчинения, т. 10, с. 33.

<sup>34</sup> Пак там, с. 34.

<sup>35</sup> Г. Димитров. За литературата... с. 58.

<sup>36</sup> Пак там, с. 289.

и с друго — с любовта на младия печатарски работник, с неговото благоговение пред голямото изкуство, което остава у него за цял живот и което му дава ключ към сърцата на творците. Неслучайно в Моабитския затвор, изправен пред неизвестността на утрешния ден, той чете класиците на световната литература, неслучайно за свой защитник на Лайпцигския процес той призовава Антон Страшимиров, световно известните писатели Р. Ролан, А. Барбюс. Те от своя страна се обръщат към него като към най-близък приятел!

Този проблем — за свободата на твореца, за вешето и компетентно ръководство на литературата и изкуството — стои с цялата си сила и пред творците, и пред партийните и държавните ръководители в социалистическите страни, в комунистическите и работническите партии в другите страни и в наши дни. Нека припомним тук думите на генералния секретар на ЦК на КПСС др. М. С. Горбачов, тревогата, с която той говори за тези неща на Януарския (1987) пленум на ЦК на КПСС: „Само чрез последователно развитие на демократичните форми, присъщи на социализма, чрез разширяване на самоуправлението е възможно да напредваме в производството, науката и техниката, в литературата, културата и изкуството, във всички сфери на обществения живот.“<sup>37</sup>

За какви явления става дума, когато се критикуват методите на администриране в областта на литературата и изкуството, говори молдавският писател Думитро Матковски в статията си „Нарушител в резервата“: „Не бива, разбира се, да се обобщава, но все пак аз искам да обобща собствените си наблюдения — писателските наблюдения, така да се каже. Създава се впечатлението, като че ли в нашата република някои важни постове, особено свързаните с културата, заемат хора, на които „водителските права“ са връчени без сериозен изпит. Някои от тези ръководители на младини са били твърде посредствени студенти. Едва-едва са минавали от един курс в друг на историческия или филологическия факултет, без да могат да си вземат изпитите даже по водещи дисциплини. Може би след това са пораснали? Възможно е. Но не чак толкова, че да надскочат собствения си ръст! Техните способности са си останали предишните, но затова пък самочувствие се е прибавило.“

Понякога, на някакво събрание откриваш такъв в президиума и се учудваш: „Виж ти, пет години се учихме заедно и не знаех, че името му е Иван Филаретович!“ А той вече се изправя на трибуната, поизкашля се солидно и започва: „Интересите на нашата литература изискват. . .“ И трябва не само да го слушаш, но и да се съобразяваш с неговите директиви, защото говори не Иван, а трибуната, на която той така представително блести. А изказването му, между впрочем, е написано от подчинените.“<sup>38</sup>

Необходимо ли е да се казва, че подобни действия са само пример, какво и е т р я б в а да бъде партийното ръководство в областта на литературата и изкуството!

Но може би някой ще възрази: а не е ли по-добре „да оставим на мира“ творците? Какво ни гарантира, че няма да се повтарят грешките, извращенията?

На подобни въпроси може да се отговори, че в случая не става дума за явления от субективен характер, които могат или не могат да съществуват. Комунистическата партийност на литературата и изкуството, партийното ръководство в тази област са закономерности на обществено-политическия и художествения живот. Те не зависят, тяхното съществуване не става по волята на един или друг политик, идеолог, творец. Като отговор именно на тая закономерност се появява статията на Ленин, в която се разкрива същността на новия етап от развитието на самата литература, на самото изкуство:

<sup>37</sup> М. С. Горбачов. Преустройството и кадровата политика на партията.—Работническо дело, № 28, 26 януари 1987.

<sup>38</sup> Литературная газета, № 6 (5124), 4 февралю 1987.

„Литературата трябва да стане партийна. В противовес на буржоазните нрави, в противовес на буржоазния предприемачески, търгашески печат, в противовес на буржоазния литературен карриеризъм и индивидуализъм, на „господарския анархизъм“ и на стремежа за печалба социалистическият пролетариат трябва да издигне принципа на партийната литература, да развие този принцип и да го прокара в живота във възможно най-пълна и цялостна форма.“<sup>39</sup>

Такъв извод прави в своята статия и Г. Димитров: „Новото положение и новото време изискват и нови средства, нови пътища. Те повелително сочат пътя на организацията на борбата и за „избраниците на съдбата“, които считаха някога, че нямат никаква нужда от организация и борба.“<sup>40</sup>

Следователно утвърждаването и развитието на ленинските принципи за комунистическа партийност, за партийно ръководство на литературата и изкуството, за последователно провеждане на класовия и партийен подход в тази област са една историческа закономерност и необходимост както за политическия и идеологическия живот, така и за самото художествено творчество. Цялата работа е в това, как последователно и творчески да се прилагат тези принципи. Гаранция за това е верността към ленинските методи и принципи на обществен, партийен и творчески живот!

<sup>39</sup> В. И. Ленин. Съчинения, т. 10, с. 32.

<sup>40</sup> Г. Димитров. За литературата. . . , с. 58.